

ברכת נר חנוכה

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ג

כל שחייב בקריאת המגילה חייב בהדלקת נר חנוכה.¹ והמדליק אותה בלילה הראשון מברך שלש ברכות ואלו הן: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו להדליק נר שלחנוכה, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. וכל הרואה אותה ולא בירך, מברך שתיים: שעשה נסים לאבותינו ושהחיינו. ובשאר הלילות, המדליק מברך שתיים והרואה מברך אחת, שאין מברכין שהחיינו אלא בלילה הראשון.²

מסכת סופרים פרק כ

כיצד מברכין? ביום הראשון המדליק מברך שלוש, והרואה שתיים. המדליק אומר: ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו להדליק נר של חנוכה, ומתנה ואומר: "הנרות האלו אנו מדליקין על הישועות ועל הניסים ועל הנפלאות, אשר עשית לאבותינו על ידי כהניך הקדושים, וכל שמונת ימי חנוכה הנרות האלו קודש, ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד, כדי להודות שמך על נפלאותיך ועל ניסוך ועל ישועתיך". ואומר, ברוך אתה שהחיינו; ואומר, ברוך אתה שעשה נסים. - אילו למדליק. אבל לרואה, אינו אומר ביום ראשון אלא שתיים, שהחיינו ושעשה. מכאן ואילך, המדליק מברך להדליק, ומתנה; והרואה אומר, שעשה נסים.³

מסכת שבת דף כג עמוד א

אמר רב חייה בר אשי אמר רב: המדליק נר של חנוכה צריך לברך. ורב ירמיה אמר: הרואה נר של חנוכה צריך לברך. אמר רב יהודה: יום ראשון - הרואה מברך שתיים, ומדליק מברך שלש. מכאן ואילך - מדליק מברך שתיים, ורואה מברך אחת. מאי ממעט? ממעט זמן.⁴ ונימעוט נס! - נס כל יומי איתיה.⁵ מאי מברך? מברך אשר קדשנו במצוותיו וצונו להדליק נר של חנוכה. והיכן צונו? רב אויא אמר: מ"לא תסור" (דברים יז יא). רב נחמיה אמר: "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך" (דברים לב ז).⁶

¹ הרמב"ם כורך את הלכות פורים וחנוכה בכרך אחד ולפיכך הוא מסתמך כאן על מה שכבר כתב בראש הכרך: "קריאת המגילה בזמנה מצות עשה מדברי סופרים, והדברים ידועים שהיא תקנת נביאים, והכל חייבים בקריאתה אנשים ונשים א וגרים ועבדים משוחררים, ומחנכין את הקטנים לקרותה". הוא מקדים את פורים לחנוכה, אולי בגלל הסדר ההיסטורי, אבל בעוד שבהלכות פורים הוא פותח מיד בהלכות, בהלכות חנוכה להם הוא מקדיש פרק אחד בלבד, הוא פותח ב'סקירה היסטורית': "בבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות ... ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול, עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילום ... וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בחמשה ועשרים בחדש כסלו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור".

² ראה כמו כן בשולחן ערוך אורח חיים הלכות חנוכה סימן תרעו סעיפים א-ג: "המדליק בליל ראשון מברך שלש ברכות: להדליק נר חנוכה, ושעשה נסים, ושהחיינו; ואם לא בירך זמן בליל ראשון, מברך בליל שני או כשיזכור. מליל ראשון ואילך מברך שתיים: להדליק, ושעשה נסים. מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק באותו הלילה, וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו, כשרואה נר חנוכה מברך: שעשה נסים, ובליל ראשון מברך גם: שהחיינו, ואם אח"כ בליל ב' או ג' בא להדליק אינו חוזר ומברך: שהחיינו". ונראה שברכת הרואה (שאינו מדליק ואינו מבני הבית שמשתתפים בהדלקה) אינה נוהגת להלכה בימינו. ע"פ, אנו ננסה להתחקות אחרי שרשי ברכת נרות חנוכה אצל חז"ל.

³ שים לב שעפ"י שיטה זו, בשאר הימים המדליק אומר רק ברכה אחת: "להדליק נר של חנוכה" ואינו אומר את ברכת הניסים. את זו אומר הרואה או אומרים הרואים. מנוסח זה משתמע ש'הרואה' הם הציבור, או בני הבית, העומדים מסביב ולוקחים חלק בטקס הדלקת הנרות. בפרט בזמן ובמקום שנהגו: "נר איש וביתו", או בבית הכנסת, ולא כל אחד הדליק לעצמו כפי שנהוג היום. (ראה מסכת שבת כא ע"ב: "תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין - נר לכל אחד ואחד"). כך אולי אפשר להבין גם ברמב"ם. אבל בשולחן ערוך משמע שמדובר במי שלא הספיק או שיש חשש שלא יספיק להדליק בעצמו ושלא הדליקו עליו ולכן אומר ברכת הרואה.

⁴ היינו שלא אומרים שהחיינו, היא ברכת הזמן, אלא ביום הראשון. בשאר הימים ממעטים את ברכת הזמן.

⁵ אולי נמעט את ברכת הנס, שעשה נסים! (שהרי עיקר הנס היה ביום הראשון שמצאו פך שמן טהור). התשובה: נס פך השמן נמשך כל יום ויום. מכאן ראייה לכל המפלגים שהנס היה באיכות ולא בכמות ובכל יום ניתן היה לחשוב שהשמן מספיק רק לאותו הלילה ונעשה נס והותיר השמן גם ליום שלמחרת (ולמים שלאחריו, עד שמונה ימים) ולא כשיטה שחלקו מראש לשמונה ימים.

⁶ ראה דברינו [ככל אשר יורוך](#) בפרשת שופטים שם ניסינו לדקדק בין "לא תסור", "ככל אשר יורוך" ו-"על פי התורה אשר יורוך" - כולם לקוחים מהפרשה המצווה לשמוע בקול הכהנים והלוויים, ככתוב: "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפוט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט: ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' ושמרת לעשות ככל אשר יורוך: על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך מן ומן וממאל" (דברים פרק יז). חכמים עשו כאן שני דברים. ראשית, הם הסבו את הסמכות מהכהנים לעצמם, לא עוד כהנים ולוויים, אלא חכמי התורה! ושנית, כבר לא מדובר בגורם מורה, בורר ושופט, אלא גורם מחדש ומחוקק, עד כדי שינוי דיני התורה. וכבר עמדו מפרשי הש"ס גם על שיטת רב נחמיה מדוע הוא מעדיף את הפסוק משירת האזינו והציעו משום שהוא בלשון "עשה" ולא "לא תעשה". ואפשר גם משום

מסכת סוכה דף מו עמוד א

אמר רב יהודה אמר שמואל: מצות לולב כל שבעה. ורבי יהושע בן לוי אמר: יום ראשון מצות לולב, מכאן ואילך מצות זקנים⁷ ... ואף רב סבר כל שבעה מצות לולב. דאמר רבי חייא בר אשי אמר רב: המדליק נר של חנוכה צריך לברך, רבי ירמיה אמר: הרואה נר של חנוכה צריך לברך. מאי מברך? אמר רב יהודה: יום ראשון, המדליק מברך שלש, הרואה מברך שתיים. מכאן ואילך, מדליק מברך שתיים ורואה מברך אחת. ומאי מברך? ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר (של) חנוכה. והיכן צונו? מלא תסור. ורב נחמן בר יצחק אמר: שאל אביך ויגדך. - רב נחמן בר יצחק מתיני לה בהדיא, אמר רב: כל שבעה מצות לולב.⁸

תלמוד ירושלמי מסכת סוכה פרק ג הלכה ד

העושה לולב לעצמו אומר: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות לולב.⁹ לאחר, לעשות לולב לשמו.¹⁰ כשהוא נוטלו מהו אומר? ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת לולב. נתפלל בו אומר: ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. ומברך עליו כל שעה שהוא נוטלו. כיצד מברכין על נר חנוכה? רב אמר: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות הדלקת נר חנוכה.¹¹

הכל מודין ביום טוב הראשון שהוא אומר על נטילת לולב. מה פליגי? בשאר כל הימים.¹² רבי יוחנן אמר: על נטילת לולב. רבי יהושע בן לוי אמר: על מצות זקנים. מה אמר רב בלולב?¹³ מה אם חנוכה שהיא מדבריהן הוא אומר על מצות נר חנוכה, לולב שהוא דבר תורה לא כל שכן!¹⁴ מה אמר רבי יהושע בן לוי בחנוכה? מה אם לולב

הוא מעדיף את "אביך" ו"זקניך" ולא את הכהנים. בהמשך נראה אולי עוד סיבה. כך או כך, זה כוחם של חכמים מחנוכה, דרך פורים, נטילת ידיים, קביעת המועדות, ביטול שופר ונטילת לולב בחג שחל בשבת, תקנת פרוזבול, הפקעת קידושין, הפקר בית דין, תיקון התפילות, דין בן סורר ועיר הנדחת ועוד ועוד. בקשר לאחרונים, ראה דברינו [לא היה ולא עתיד להיות](#) בפרשת ראה.

⁷ מצוות לולב היא כידוע ביום הראשון של חג מהתורה ובשאר ששת ימי החג מדרבנן (ראה מקור להלן). ראה רש"י שמסביר כאן שהוויכוח הוא על הברכה, האם לברך על הלולב בששת ימי החג האחרונים או לא. ויש שמפרשים שהוויכוח הוא על נוסח הברכה, על מצוות נר חנוכה או על מצוות זקנים כפי שנראה בירושלמי להלן.

⁸ לכאורה, חזרנו לדיון במסכת שבת לעיל ולא היא. אנחנו עומדים במסכת סוכה הדנה בדיני נטילת לולב וברכתו ולא במסכת שבת פרק במה מדליקין, אשר מקדיש מספר דפים לענייני חנוכה (שכידוע אין לה מסכת במשנה ובתלמוד). הוויכוח הוא אם יש לברך על נטילת לולב בששת ימי החג האחרונים בהם המצווה היא מדרבנן או לא (שיטת רש"י). ומה הראיה שמביאה הגמרא שיש לברך? מחנוכה! שם המצווה היא מדברי חכמים ופשיטא לכולם שמברכים: "להדליק נר של חנוכה" או: "על נר חנוכה" כפי שנראה להלן בירושלמי (ראה את עוצמת פסיקתו של רב). יש כאן מהלך היסטורי מעניין. חג חנוכה נחגג עוד בזמן שבית המקדש היה קיים. ואז, במקדש נרות חנוכה מדברי חכמים כל שמונה ומברכים, ולולב מהתורה במקדש כל שבעה נוטלים ומברכים. ובשאר חלקי הארץ, בגבולין? חנוכה שמונה ימים מדליקים ומברכים, אבל לולב, רק ביום הראשון. ולאחר החורבן? "משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש" (ראה מקור להלן) ואז לולב כל שבעה וחנוכה כל שמונה בגבולין, הכל מדרבנן (חוץ מיום ראשון של סוכות שהוא מהתורה) – לא יהא חג הסוכות פחות מחנוכה! מצוות הדלקת נר חנוכה "מצילה" את מצוות לולב כל שבעה והרי לנו פירוש חדש ל"זכר למקדש", זכר לא רק לכך שהיינו נוטלים לולב כל שבעה במקדש, אלא גם זכר לנס חנוכה, שחידש את עבודת המקדש, באמצעותו של חג הסוכות, בתקווה ששוב יקום לנו יהודה המכבי ודומיו.

⁹ ראה בגמרא שם שהיו מכינים את ארבעת המינים והיו אף מכריזים (תוקעים) ומעוררים את העם לא לשכוח הכנה ועשייה זו. ראה גם תוספתא ברכות פרק ו הלכה י: "העושה לולב לעצמו אומר: ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה" ובהלכה ט שם: "העושה כל המצות מברך עליהן, העושה סוכה לעצמו אומר: ברוך שהגיענו לזמן הזה". וכן הוא בבבלי סוכה מו ע"א, קצת לפני הקטע שהבאנו לעיל: "העושה לולב לעצמו, אומר: ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה". הלכה זו שמברכים על העשייה מופיעה עדיין בספרות הגאונים, אך בהדרגה, בתקופת הראשונים כנראה, נעלמה ברכה זו מסיבות שונות. וכבר זכינו לדון בנושא זה בדברינו [וציונו לעשות סוכה](#) וכן [ברכת שהחיינו על עשיית סוכה](#) בחג הסוכות.

¹⁰ אם עשה את הלולב למישהו אחר, מברך לעשות לולב לשמו.

¹¹ מסוכות ולולב גלשנו לחנוכה ולכאורה הכל ברור ופשוט שמברכים על הדלקת נר חנוכה (לא על העשייה, לא עד כדי כך) ואין מי שחולק על רב. רק הנוסח הוא "על מצות הדלקת נר חנוכה" ולא כנוסח הבבלי: "להדליק נר של חנוכה". אבל בניגוד לתלמוד הבבלי שרק שואל: היכן ציונו? הירושלמי מעורר שאלות לגבי עצם ברכת נר חנוכה, דווקא בשל הקשר למצוות לולב שרק ביום הראשון היא מדאורייתא ובכל שאר ששת ימי החג מדרבנן. ולכל מי שמחפש עוד קשר בין סוכות לחנוכה, הרי הוא בדיון ההלכתי בגמרא בבבלי סוכה לעיל ובירושלמי סוכה זה, מיד בהמשך.

¹² שבהם המצווה היא רק מדברי חכמים. ראה ראש השנה פרק ד משנה ג: "בראשונה היה הלולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש".

¹³ מה נימוקו של רב שמברכים על הלולב כל ימי החג, גם כאשר ברור שהמצווה היא מדברי חכמים?

¹⁴ רב מביא קל וחומר מחנוכה למצוות לולב בשישה ימי סוכות האחרונים! פשיטא לו שעל נרות חנוכה מברכים "על מצוות הדלקת נר חנוכה", ואם כך, אז קל וחומר שעל לולב, שהוא בעיקרו מצווה מהתורה, יברכו: "על מצוות נטילת לולב" כל ימי החג.

שהוא דבר תורה אומר: על מצות זקנים, חנוכה שהיא מדבריהן, לא כל שכן!¹⁵ לא צורכא דילא: מה אמר רבי יוחנן בחנוכה.¹⁶

תנחומא פרשת נשא סימן כט

ילמדנו רבינו: נר חנוכה שהותיר בה שמן ביום ראשון מהו להדליק בה בשני? כך שנו רבותינו: נר חנוכה שהותיר בה שמן ביום ראשון מוסיף עליו כל שהוא ומדליקו ביום שני. ואם הותיר ביום שני מוסיף עליו ביום השלישי ומדליקו. וכן בשאר הימים. אבל אם הותיר ביום שמיני עושה לו מדורה בפני עצמו. למה? כיון שהוקצה למצוה אסור להשתמש ממנו.¹⁷

לא יאמר אדם: איני מקיים מצות זקנים הואיל ואינן מן התורה. אמר להם הקב"ה: בני, אין אתם רשאים לומר כך, אלא כל מה שגוזרים עליכם תהיו מקיימין. שנאמר: "ועשית על פי התורה אשר יורוך". למה? שאף על דבריהם אני מסכים, שנאמר: "ותגזר אומר ויקם לך" (איוב כב כח).¹⁸

משך חכמה בראשית פרק לז

"והבור ריק אין בו מים". הרואה מקום שנעשה לו נס מברך "ברוך שעשה לי נס במקום הזה". הפירוש כדברי אבודרהם, דווקא שיצא מדרך הטבע. והא דמברך על נר חנוכה, משום שנעשה נס בפך השמן, שזה נגד הטבע.¹⁹ והנה עיקר הנס לניצחון מלכות אנטיוכוס, וישראל קיבלו מלוכה מאתיים שנה, ולזכרון צריך להאיר נרות, ולזה סגי בחזונו בעלמא. אך להורות על נס פך השמן צריך דוקא דיהא 'שלטא ביה עינא' - תוך עשרים אמה. ורמז לזה שהיה מאיר בתוך ההיכל, ופתחו של היכל גבוה כ' אמה (מדות א, א).²⁰

¹⁵ לפי שיטת ר' יהושע בן לוי אין כאן שום קל וחומר מחנוכה לסוכות, אדרבא. ר' יהושע שחולק על ר' יוחנן בסוכות (בשישה הימים האחרונים), חולק גם על קביעתו של רב, שבבבלי לפחות נראה שכולם מסכימים איתה, שעל נר חנוכה מברכים "על הדלקת נר חנוכה". לא היא יאמר ר' יהושע, כל שמונת ימי החנוכה מברכים: "על מצוות זקנים", משום שכל ימי החנוכה, כמו שישה ימי הסוכות האחרונים לעניין לולב, הם מדברי חכמים. שיטת ר' יהושע בן לוי היא ייחודית לתלמוד הירושלמי, אין בכל התלמוד הבבלי נוסח ברכה של "על מצוות זקנים", להוציא אולי בגמרא סוכה מו שהבאנו לעיל. יש גם שמציעים ששיטת רב נחמיה בגמרא שבת לעיל שעונה לשאלה: היכן ציוונו מהפסוק: "שאל אביך ויגדך, זקניך ויאמרו לך" מרמזת לנוסח זה (מפי פרופ' שלמה נאה). וכבר הרחבנו בשיטת הירושלמי בדברינו **וציוונו לעשות סוכה** בחג הסוכות.

¹⁶ לא התבררה כל צורכה שיטת ר' יוחנן, כך מסכמת הגמרא. את שיטת רב ראינו וכן את שיטת ר' יהושע בן לוי. נשארה לא פתורה שיטת ר' יוחנן שבלולב מברך "על מצוות לולב" כל שבעה, אבל לא גילה לנו מה דעתו לגבי הברכה על נר חנוכה. האם ילך בשיטת רב ויברך "על מצוות נר חנוכה", בדומה לשיטתו שמברכים על לולב גם בשישה הימים האחרונים של סוכות, או שמא עדיין יש הבדל בין סוכות לחנוכה. בסוכות, יש מצווה מפורשת בתורה של נטילת לולב ואין וויכוח לגבי היום הראשון שהוא מהתורה בכל מקום. באו חכמים והמשיכו מצווה זו עם ברכה על שאר ימי החג, זכר למקדש או מכל סיבה אחרת. אבל חנוכה, כל כולו של החג הוא מדברי חכמים ובכך עשוי ר' יוחנן להסכים לדעתו של ר' יהושע בן לוי שאין ברכה "על מצוות חנוכה" רק לשמוע בדברי הזקנים ולקיים הוראתם, ולפיכך לברך: "על מצוות זקנים".

¹⁷ שיכולנו לומר שכל יום הוא מצווה לעצמו. ראה לעיל בגמרא שבת "נס כל יומי איתיה" שכל יום הוא נס לעצמו (אבל לא לברכת שהחיינו). אבל באמת הכל חג אחד ואין השמן מוקצה לכל יום לבדו, שלא כמו הקרבנות שכל יום לעצמו (חג הסוכות בפרט). מה גם שכל נס פך השמן היה שכל יום הותיר ליום שלמחרת עד מלאות שמונה הימים.

¹⁸ פסוק זה מספר איוב: "ותגזר אומר ויקום לך" נזכר במדרשים רבים בהקשר עם הצדיק (יעקב, משה, חוני המעגל, ועוד) אשר משנה בתפילתו או במעשיו את גזרות הקב"ה. כאן, הוא בהקשר כללי של דיוני ההלכה של החכמים בבית המדרש. ראה מקבילה למדרש זה בפסיקתא רבתי פרשה ג ביום השמיני המוקדשת לקריאת התורה בשמיני של חנוכה שבו קוראים את קרבן נשיא מנשה ומשלימים עד "זאת חנוכת המזבח". שם הסיימת היא: "לא יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים הואיל ואינן מן התורה. אמר לו הקב"ה: לאו בני, אלא כל מה שהם גוזרים עליך קיים שנאמר: על פי התורה אשר יורוך. למה? שאף עלי הן גוזרין שנאמר: ותגזר אומר ויקם לך". ובהמשך הפסיקתא שם הלשון חריפה יותר: "ר' אומר: היזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה. למה? שהם כדברונות, ר' יוחנן הוה מברך יום טוב הראשון של חג ברוך אתה ה' אמ"ה אקב"ו על מצות לולב ושאר כל הימים על מצות הזקנים. ור' יהושע בן לוי מברך בכל יום על נטילת לולב. ואין ר' יהושע בו לוי מודה לר' יוחנן שיו"ט הראשון דבר תורה שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון (ויקרא כ"ג מ') ושאר כל הימים מדבריהם? א"ר שמעון בן חלפתא בשם ר' אחאי: מפני שכתב דברי חכמים כדברונות [וגו'] נתנו מרועה אחד - דברי תורה ודבריהם". לא נחזור לכל הדיון שראינו בבלי ובירושלמי לעיל, מה גם שכאן מתחלפות השיטות, רק רצינו להראות את חריפות השימוש בפסוק מקהלת: "דברי חכמים כדברונות" (ראה גמרא חגיגה ג ע"ב) שבא כאן לשים סוף פסוק לכל הוויכוח אם מברכים על נטילת לולב (ואולי גם לויכוח לגבי נר של חנוכה) או לאו. דברי תורה ודברי חכמים הכל אחד הוא "ניתנו מרועה אחד". ואנו נוסיף: לא ייגרע לולב מנר חנוכה. לחג החנוכה יש שורשים בחג הסוכות, אך מרגע שנקבעה ברכה לנר חנוכה, הרי הוא מציל את ברכת לולב כל שבעה בכל מקום.

¹⁹ נס שעליו מברכים הוא רק תופעה על-טבעית, "נגד הטבע" כלשונו של פירוש משך חכמה.

²⁰ באמת אנו שמחים ומודים על העיקר שהוא הניצחון על היוונים ועל חירותנו ופדות נפשנו, והנרות והאור העולה מהם, הם המסמלים זאת. אבל הברכה היא על הנס הפיסי של פך השמן שהיה נגד חוקי הטבע. ולכן יש גם מגבלות והלכות לנרות ולאור, שיהיו במקום בו העין שולטת שבו האור בא מכוח פך השמן. וזה גם הקשר לגודלו הפיסי של המקדש. באופן דומה, מסביר להלן משך חכמה, את עניין הודאתו של יוסף שהיתה על הצלתו וההשגחה שהביאתו מתחתית הבור אל כיסאו של המשנה למלך מצרים. אבל הברכה על הנס יכולה להיות רק כאשר הגיע יוסף לעמק דותן, במסע הקבורה של יעקב וחזור ומשחרז את הצלתו מהנחשים והעקרבים שהיו בבור, הצלה שהייתה נגד חוקי הטבע. הניצחון על היוונים, כמו עליית לגדולה של יוסף במצרים, הן אולי תופעות נדירות ומיוחדות, אכן הן יתכנה במהלך קורות העתים ואינן סותרות שום חוק שנקבע מימי בראשית.

והנה ביוסף אמר רבי תנחומא במדרש (בראשית רבה פרשה ק, ח) שבשעה ששב יוסף מקבורת אביו, שהציץ בבור, ולשם שמים נתכון - לברך 'ברוך שעשה לי נס במקום הזה'. ועיקר הנס הוא מה שהעלוהו מהבור, ומסיבות ההשגחה נעשה לשר על כל מצרים. אך הברכה צריך לברך על דבר יוצא חוץ מהטבע. וזה שאמר ר' תנחום (שבת כב, א) 'אבל נחשים ועקרבים יש בו', והיה נס יוצא מטבע העולם, ולזה בירך 'ברוך שעשה לי נס'. ולזה נסמכו שני מאמרי ר' תנחום - הוא רבי תנחומא דבמדרש, כידוע - להורות שבחנוכה וביוסף הנס היה הסבות מההשגחה ניצחון ומלוכה, רק שהברכה היתה כאן על הבור שלא הזיקוהו נחשים, וכאן על פך השמן.²¹

שמחת אורים²²

מחלקי המים

²¹ ראה בגמרא שבת (לעיל), בפרק במה מדליקין הדין בדפים כב, כג במצוות חנוכה את הדיון בנזק שנגרם עקב הנחת נר חנוכה ברשות הרבים ("נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ"). אגב הדיון הזה מובאות שתי אמירות של רב כהנא המצטט את רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום, שלכאורה הקשר היחיד ביניהן הוא המקור היינו מוסר האמרה ותו לא כפי ששכיח בתלמוד. וזה לשון הגמרא שם: "אמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום: נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה - פסולה, כסוכה וכמבוי. ואמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום: מאי דכתיב: והבור רק אין בו מים (בראשית לז), ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים? אלא מה תלמוד לומר אין בו מים - מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו". בא [ב' מאיר שמחה הכהן מדווינסק, בעל משך חכמה](#), ומציע קשר ענייני בין שתי האמרות האלה ואגב כך גם יוצר קשר בין פרשת השבוע, פרשת וישב, ובין חנוכה. ואין זה קשר שכיח שהרי ברוב שנים חלה שבת חנוכה בפרשת מקץ ורק אחת למספר שנים גם (או רק) בפרשת וישב (אירוע זה קורה בכל שנה שלימה, בה חשוון וכסלו הם חודשים מלאים - ל' יום, וראש השנה חל בשבת). ראה דברינו [נרות זכריה ונרות שלמה](#) שכתבנו בשנים תש"ס ותשס"ד בהם היה הלוח כמו השנה. פרשת וישב בחנוכה תהיה בשנים תשפ"א, תשפ"ד, תשפ"ז, תשצ"א לפי חשבוננו. יהי רצון לפני המאיר לעולם כולו ברחמים ומחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית, שנזכה להעלות נרות חנוכה בשנים הבאות עלינו לטובה, בבריאות ובשלום.

²² או שמא יש לומר שמחה באורים, כפסוק בישעיהו כד טו: "על כן בארים כבדו ה' באי היס שם ה' אלהי ישראל". ראה פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פיסקא כא - קומי אורי: "על כן באורים כבדו ה' ... אמר הקב"ה לישראל: בניי, הואיל ואורי הוא אורכם ואורכם הוא אורי, אני ואתם נלך ונאיר לציון, קומי אורי כי בא אורך". ובמדרש הגדול במדבר פרשת בהעלותך: "מלמד שישיראל חייבין להדליק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שהן כמקדש ... מה מקדש לא היה הנר כובה בו, כך ישראל חייבין להדליק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות". ונרות חנוכה הם זכר לאורים של בית המקדש כפי שלמדנו רמב"ן בפירושו לפרשת בהעלותך, במדבר ב. ראה דברינו [אבל הנרות לעולם](#) בפרשת בהעלותך.